

ФІЛОСОФІЯ

УДК 141.32 : 2-12

*Шевченко С. Л.
Інститут філософії
імені Г.С.Сковороди НАН України*

ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНА ЕКЛЕЗИОЛОГІЯ ТА ЕКУМЕНІЗМ МЕРОЛЬДА ВЕСТФАЛЯ ЯК «APRIORI» СУЧАСНОЇ РЕЛІГІЙНОЇ ЕТИКИ

У статті аналізується праця Мерольда Вестфалю «Чия спільнота? Котра інтерпретація?: філософська герменевтика для церкви» (2009). Висвітлюється проблема переосмислення ним постулатів політичного лібералізму і морального комунітаризму в контексті формування його екзистенціальної еклезиології та екуменізму. Розглядаються особливості імплементації постулатів політичного лібералізму і морального комунітаризму М. Вестфалем в його екзистенціальну теологію, в якій церква витлумачується як діалог, екуменічний діалог. Доводиться, що політичний лібералізм і моральний комунітаризм стали евристичними засобами формування екзистенціальної еклезиології та екуменізму М. Вестфалю.

Ключові слова: *екзистенціальна теологія, екзистенціальна еклезиологія, екзистенціальний екуменізм, екзистенціальна етика, політичний лібералізм, моральний комунітаризм, екзистенціальна герменевтика, спільнота, церква.*

Шевченко С. Л. Экзистенциальная экклезиология и экуменизм Мерольда Вестфалю как «apriori» современной религиозной этики В статье анализируется работа Мерольда Вестфалю «Чье сообщество? Чья интерпретация?: философская герменевтика для церкви»(2009). Исследуется характер переосмысления постулатов политического либерализма и морального коммунитаризма в контексте формирования его экзистенциальной экклезиологии и экуменизма. Рассматриваются особенности имплементации постулатов политического либерализма и морального коммунитаризма в экзистенциальную теологию, в которой церковь истолковывается как экуменический диалог. Доказывается, что политический либерализм и моральный коммунитаризм стали эвристическими средствами формирования экзистенциальной экклезиологии и экуменизма М. Вестфалю.

Ключевые слова: *экзистенциальная теология, экзистенциальная экклезиология, экзистенциальный экуменизм, экзистенциальная этика, политический либерализм, моральный коммунитаризм, экзистенциальная герменевтика, сообщество, церковь.*

Shevchenko S. L. Merold Westphal's existential ecclesiology and ecumenism as «apriori» of modern religious ethics. In the article analyzes of Merold Westphal's book «Whose community? Which interpretation?: philosophical hermeneutics for the church.» (2009). Interpret the problem of rethinking his postulates of political liberalism and moral communitarian in the context formation his existential ecclesiology and ecumenism. Considered the features of the implementation of postulates of political liberalism and moral communitarian in M. Westphal's existential theology in which church interpret, as a ecumenical dialogue. Proved, that political liberalism and moral communitarian become heuristic means of formation of M. Westphal's existential ecclesiology and ecumenism.

Key words: *existential theology, existential ecclesiology, existential ecumenism, existential ethics, political liberalism, moral communitarian, existential hermeneutic, community, church.*

Мерольд Вестфаль у світі відомий, насамперед, як представник екзистенціальної та постмодерної теології. Методологічно та ідейно його погляди спираються на творчий спадок С. К'єркегора та М. Мерло-Понті. З переліку дослідників теології М. Вестфалья, на нашу думку, слід виокремити Г. Ємельяненко [3], К. Пат [9], К. Райду [4; 5], Дж. Сендса [10] Р. Соловія [6-8]. К. Райда зараховує М. Вестфалья поряд з Дж. Маккуоррі та Г. Слейтом до представників екзистенціальної теології. Кейт Пат ставить М. Вестфалья на один щабель з Карлом Рашке, Марком Тейлором, Чарльзом Вінквістом, Едіт Вишогрод і Джоном Капуто.

Праці М. Вестфалья «Чия спільнота? Котра інтерпретація?: філософська герменевтика для церкви» (2009), яка виражає його ідеї більш пізнього періоду, у зарубіжній та українській історико-філософській та релігієзнавчій літературі фактично не приділено уваги, хоча саме в цій монографії американський мислитель в оригінальний спосіб вводить та застосовує новітні методологічні засоби тлумачення феноменів релігійності. Тому метою даної розвідки і буде розгляд та аналіз цієї праці американського мислителя, зокрема, переосмислення ним постулатів політичного лібералізму і морального комунітаризму в контексті формування його екзистенціальної еклезіології та екуменізму.

У цій праці М. Вестфаль звертає увагу на те, що «постлібералізм, пов'язаний з “ефектом” постмодернізму», породив новий, конфесійний екуменізм там, де ми знаходимо не-конфесійні євангельські конгрегації, основні протестантські церкви і католицькі парафії. Всі вони, з одного боку, борються з викликами постмодерну, а, з іншого, спираються на його культуру, як слушну нагоду для переосмислення форми їхніх церков» [11, с. 7].

Розглядаючи доктрину лібералізму, він констатує, що історичне становлення лібералізму супроводжувалось, з одного боку, постійною боротьбою за природні та громадянські особисті права людини (езультатами цієї боротьби, занотовує американський мислитель, стало обмеження прав монархів, урядів та парламентів, і розширення особистих прав людини та громадянина. «Білль про права» (1791), «Декларація прав людини і громадянина» (1789), «Декларація прав людини» (ООН)

(1948) стали взірцевими документами, в яких закріплені права людини [11, с. 121]), а, з іншого боку, за релігійну свободу та свободу совісті у зв'язку з наслідками Реформації (що, зрештою, й призвело до закріплення свободи віросповідання та реального відокремлення церкви від держави).

Політичний лібералізм, на думку М. Вестфалю, артикулює режим спокійного життя, наданого державою. В цьому відношенні лібералізм може слугувати позитивною моделлю для церкви. Але, ромірковуючи над корисністю цієї моделі, оскільки лібералізм регулярно описується як індивідуалістична політична філософія, М. Вестфаль стверджує, що: «Ми повинні знайти розраду і допомогу в церкві, хоча й опосередковано. Але це Бог, а не пастор, який є “для нас прихистком та джерелом сили, надійним помічником в біді” (Пс. 46:1). “Наша допомога знаходиться в імені Господа, що створив небо і землю” (Пс 124: 8), не в імені нашого місцевого приходу. Але коли такого роду молитва заповняє наше мислення, все це стирає нашу здатність бачити церкву в якості спільноти як “тіло Христове”(1 Кор 12: 12-31.); як “будинок Бога”, і як “священний храм у Господі” (Еф. 2: 19-22); в якості “живих каменів ... вбудованих в дім духовний, святе духівництво, ... рід обраний, царство духовного, народ святий, народ Божий” (1 Пет. 2: 4-9). Останнє посилення на народ Божий викликає ключову формулу завіту відношення між Богом і народом Божим: “Я буду їм Богом, а вони будуть моїм народом ” (Єр. 31: 31-34; див також Євр. 8 : 8-13).

М. Вестфаль серйозно занепокоєний тим, що політичний лібералізм породжує особистий індивідуалізм, який у гонитві за здобуванням особистого «раю на землі» та побудовою «суспільства благоденства», незважаючи на моральні перестороги, неначе, зсередини руйнує етичні засади релігійної спільноти, незалежно від її конфесійної приналежності. Місіонерський характер церкви також губиться у ліберальних переформулюваннях. Тому церква як спільнотна розмова про Біблію, на його думку, повинна здійснити «остаточний розрив з атомістичним, інструментальним етосом (моральною метою) американського суспільства, яке уособлює злиття традицій, у колообігові яких ми себе тепер завжди розшукуємо, щоразу відчуваючи запаморочення» [11, с. 124-125].

Занепокоєння М. Вестфалю не зникає навіть після аргументів Джона Роулза на користь того, що політичний лібералізм ідейно ґрунтується на концепції справедливості, яка є осердям віднаходження суспільного консенсусу [2]. Питання про співвідношення рівності і свободи, права і блага, які порушує Дж. Роулз, намагаючись розробити загальні принципи справедливості, на думку М. Вестфалю, є цінними та важливими. Проте, як він наголошує, політичний лібералізм сам по собі не є всеосяжним вченням; він підтверджує певні політичні цінності, але не має всеосяжної дії, і не є світським гуманізмом. Теорія справедливості Дж. Роулза, як вважає М. Вестфаль, не пояснює те, що означає бути особистістю, а тільки те, що означає бути громадянином [11, с. 127].

Епістемологічна смиренність, як це намагається довести М. Вестфаль, може бути не менш важливою у політичній сфері. Його екзистенціально-феноменологічна схема (більшість положень екзистенціальної теології та етики, за якими, на його думку, і має визначатись християнство – *С.Ш.*), модель політичного лібералізму і герменевтика Гадамера передбачають можливість застосування у політиці більш екуменічного підходу.

«Якщо інтерпретація, як продуктивність і переклад, завжди включає в себе висловлення того ж самого по-іншому, і, якщо, відповідно, інтерпретація завжди продуктивна, ми повинні припускати відмінність, – стверджує американський мислитель. – І якщо, за аналогією з шістьма сліпими і слоном, будь-яка остаточна перспектива дозволяє нам, в кращому випадку, схопити тільки частину, але не всю істину, то ми не повинні дивуватися, якщо деякі з цих відмінностей є непримиренними.

Але якщо ми можемо шукати і намагатися сформулювати консенсус, який частково збігається, ми можемо знайти різні режими спільного життя разом як друзі, а не вороги; ми можемо знайти наші розбіжності подібно до родинних суперечок раніше тотальної війни. Ми можемо бути менш схильні до релігійно легітимізованого насильства і лінгвістичного насильства релігійної риторики, мови, що прагне очорнити, зманіпулювати або спокусити наших опонентів» [11, с. 129].

У своїх роздумах над феноменом комунітаризму як моделлю для церкви, М. Вестфаль цитує питання, поставлені Макінтайром: «Чия справедливість?» «Яка раціональність?» тощо (Очевидно, що назву праці «Чия спільнота? Котра інтерпретація?: філософська герменевтика для церкви» (2009) М. Вестфаль придумав під впливом праці Макінтайра «Після чесноти» (1981) і, зокрема, після поставлених у цій праці запитань [1] – С.Ш.). Загалом М. Вестфаль не заперечує тезу Макінтайра стосовно того, що «нам, з одного боку, незважаючи на зусилля трьох століть у сфері моральної філософії, і одного століття в соціології, так і не вистачає узгоджених раціонально аргументів на користь положень ліберально-індивідуалістичної доктрини; і що, з іншого боку, аристотелівська традиція може бути переформульована таким чином, щоб відновити прозорість і розумність наших моральних і соціальних відношень і зобов'язань» [11, с. 130]. На думку М. Вестфалья, Макінтайра, насамперед хвилює чіткість, раціональність та правомірність обґрунтування наших моральних цінностей. Тому, власне для самого М. Вестфалья, комунітаризм є набагато кращою моделлю для церкви ніж для держави.

М. Вестфаль переконаний, що «ми не повинні вибирати між цими двома моделями. Політичний лібералізм може бути моделлю, в якій ми розуміємо себе, щоб бути Церквою Ісуса Христа, що намагається бути спільною церквою, незважаючи на безперечний плюралізм теорій і практик. Комунітаризм може бути моделлю комплексної цілісності конкретних традицій, які конституують цю плюральність і продовжують зводити християнство до його спільного знаменника» [11, с. 133].

Переосмислюючи постулати політичного лібералізму і морального комунітаризму, М. Вестфаль вносить їх до теологічного контексту своєї концепції. В його екзистенціальній теології церква витлумачується як діалог, екуменічний діалог. Політичний лібералізм і моральний комунітаризм перетворюються на евристичні засоби формування його екзистенціальної еклезіології та екуменізму. Насамперед, американського мислителя захоплює проблема розмови, бесіди, діалогу, інтерпретації людиною Біблії та Церкви, а також етична проблематика тлумачення «іншого» через себе самого. Прагнення до консенсусу в політичному лібералізмі він порівнює з «злиттям обривів» Г. Гадамера. Моральний комунітаризм є для нього цінним, оскільки виступає формою етики чеснот, яка спрямована на формування характеру особистості в світлі всеосяжних доктрин і традицій. Знаходить М. Вестфаль спільні акценти у Макінтайра і

Гадамера і у зверненні обох до Аристотеля, зокрема, до його поняття «практичної мудрості». Водночас, як стверджує М. Вестфаль, різні традиції мають не тільки різні уявлення про справедливість, але також і різні концепції раціональності [11, с. 141].

В екзистенціальній теології М. Вестфалю такі поняття як «трансцендентність», «одкровення», «спільнота» розуміються крізь призму діалектичної напруженості людського і божественного (у даному випадку М. Вестфаль є продовжувачем ідей представника релігійного екзистенціалізму Миколи Бердяєва, викладених у праці «Екзистенціальна діалектика божественного і людського» (1947) – С.Ш.). Біблія інтерпретується ним в контексті герменевтики Гадамера, як «класичний» текст християнської церкви, який має головне культурне значення для християн. Водночас, М. Вестфаль нагадує про те, що «ті, через кого Біблія прийшла до нас, були, безумовно, людьми, які мали власні інтереси і проблеми, пов'язані з їх безпосередніми життєвими обставинами» [11, с. 148]. Тому формула «Слово і Дух» є наріжним каменем не лише для його екзистенціально-герменевтичної концепції, але й, як він вважає, для будь-якої біблійної герменевтики. Божественна трансцендентність, стверджує Вестфаль, завжди знаходиться в діалектичній напруженості з Божественною іманентністю. Але, на його думку, «людська історія в її скінченності та гріховності завжди декларувала власну самодостатність більш-менш явно. Так божественне слово ніколи не є просто внутрішнім логосом людських традицій і пов'язаними з ними практиками та ідеологіями. Воно завжди має характер розриву та вторгнення ззовні. І це, на відміну від церкви, не є прикладом тільки по відношенню до світу. Церква теж перебуває під наглядом Священного писання і потребує його опіки. У цьому полягає сенс формули Протестантської церкви: *ecclesia reformata, semper reformanda secundum verbi dei* (церква реформується і завжди реформуватиметься відповідно до Слова Божого)» [11, с. 149].

У розумінні М. Вестфалю постійне реформування та трансформація церкви в історії та традиції має ґрунтуватись на засадах екзистенціальної діалогічної етики (її основоположниками для М. Вестфалю виступають К'єркегор і Левінас). Саме одкровення як трансцендентність має сприйматися через особу (обличчя) іншої людини, ближнього, особливо, удови, сироти чи незнайомця, які виступають носіями усієї його глибини, величності, слави. М. Вестфаль погоджується з Е. Левінасом у тому, що «обличчя говорять». Екзистенціальна етика і теологія М. Вестфалю працюють також в режимі левінасовських контрастів: політика – мораль, історія – есхатологія, війна і насильство – мир, розум та філософія – одкровення. «Але як і К'єркегор до нього, Е. Левінас (і більшість з тих, хто називає себе постмодерністами) знають, що ототожнення людського мислення тільки з “Розумом” – це переважно самовихваляння і навіть самообман. Зазвичай, індивідуальні, випадкові ідеї та інтереси подаються у цьому контексті як вираження якоїсь універсальної і вічної істини. З того часу, як розум в західній традиції і, особливо, у наш час, значною мірою опанував і оволодів усіма сферами життя, Е. Левінас не вбачає нічого дивного у тому, щоби знайти зв'язок поміж розумом і філософією, з одного боку, та війною і насильством, з іншого. Якщо застосувати це до холодної війни або нинішньої боротьби поміж ісламським джихадом та “Заходом”, жодна зі сторін не зможе піддати сумніву незаперечність розумних “причин”, що виправдовують заплановані ними насильство і війну. Доволі часто ці причини є теологічними

(релігійними) за своїм походженням. У майже цинічній оцінці це фабула історії та політики, як їх бачить Левінас» [11, с. 149].

М. Вестфаль вважає, що так задумана не вся людська історія, оскільки вона виражається також через одкровення і трансцендентність. Вони опосередковано проявляються в особі (обличчі) загиблого, вдови, сироти і незнайомця (біженця, емігранта тощо), які говорять “Ні!” подібним історіям, політиці, війні. Тут М. Вестфаль має на увазі не космологічну трансцендентність, а метафізичну вимогу, яка передбачає те, що Бог відмінний від світу. Це свого роду «епістемологічна трансцендентність», тому що являє собою вчення, яке виходить не від людського розуму в будь-яких його індивідуальних або соціальних формах. «Епістеміологічна трансцендентність глибша і більш фундаментальніша, аніж космологічна трансцендентність, а етико-релігійна трансцендентність найглибша і найфундаментальніша з усіх» [11, с. 152], – підсумовує М. Вестфаль. Тобто, для нього – це етико-релігійна трансцендентність, оскільки вона підтверджує справедливість, милосердя і божественність – імперативи, які, на його думку, не піддаються спрощенню й зведенню до особистих та суспільних цінностей. Такі «універсальні» екзистенціальні цінності, наголошує М. Вестфаль услід за Е. Левінасом, здатні проявлятися лише завдяки людській безпосередності. Для Е. Левінаса основною ознакою одкровення виступає безпосередність. Теорія Г. Гадамера про залученість у традиції, на думку М. Вестфалья, є лише одним з прикладів систематичної відмови від такої безпосередності.

Одкровення, за М. Вестфальом, постійно «пробуджує релігію від її догматичної дрімоти». Розуміння Карлом Бартом одкровення, як «Aufhebung» (скасування, ліквідацію) релігії, М. Вестфаль витлумачує не як скасування релігії, але як процес, який робить її релятивною і передостанньою, незважаючи на її багаторічну тенденцією монополізувати абсолютність і вичерпність в тлумаченні Слова Божого. Тому власне одкровення є безпосереднім, а релігія опосередкованою. Зрештою, екзистенціально-герменевтичний аналіз М. Вестфалья підтверджує, що гасло «Слово і Дух» має стати практикою, а не лише теорією [11, с. 156].

Отже, М. Вестфаль в контексті ідейної полеміки між лібералізмом (в особі Джона Роулза та його праці «Теорія справедливості») та комунітаризмом (в особі Елеседа Макінтайра та його праці «Після чесноти»), вибудовує власну оригінальну версію екзистенціальної герменевтики, підґрунтям якої виступає не менш оригінальна концепція «екзистенціальної етики». А порушену ним проблему методу та практичні засади екзистенціально-герменевтичного аналізу божественного провозвістя в спільноті можна охарактеризувати у якості руху до «екзистенціального екуменізму».

Література:

1. Детальніше див.: Макінтайр Е. Після чесноти: Дослідження з теорії моралі / Пер. з англ. – К.: Дух і літера, 2002. – 436 с.
2. Детальніше див.: Rawls, J. Political Liberalism. – New York: Columbia University Press, 2005. – 576 p.
3. Емельяненко А.Д. Идеи Мерольда Вестфалья в контексте экзистенциальной реформации современной религии // Свеча – 2013. Том 24. Религия, religio и религиозность в региональном

- и глобальном измерении. Международная конференция «Религия и религиозность в локальном и глобальном измерении» (30-31.10.2013, Владимир, ВлГУ). – С. 219-227.
4. Райда К. Ю. Екзистенціальна філософія. Традиція і перспективи. – К.: Видавець Парапан, 2009. – 328 с.
  5. Райда К. Ю. Історико-філософське дослідження постекзистенціалістського мислення / Костянтин Юрійович Райда. – К.: Український Центр духовної культури, 1998. – 216 с.
  6. Соловій Р. Проект Мерольда Вестфала та його внесок у формування герменевтики християнської спільноти у контексті постмодерну // Філософська думка. Sententiae. Спецвипуск IV. Герменевтика традиції та сучасності у теології та філософії. – Вінниця: ВНТУ, 2013. – С. 133-144.
  7. Соловій Р. Виникаюча церква. – Черкаси: Коллоквиум, 2014. – 328 с.
  8. Соловій Р. Рецепція ідей «герменевтики підозри» Поля Рікера у філософії релігії Мерольда Вестфала / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academia.edu/7727254>
  9. Putt, K. The Benefit of the Doubt: Merold Westphal's Prophetic Philosophy of Religion / Gazing Through a Prism Darkly: Reflections on Merold Westphal's Hermeneutical Epistemology [B. Keith Putt, ed.]. – New York: Fordham University Press, 2009. – P. 1 – 19.
  10. Sands, J. The concept of *Aufhebung* in the thought of Merold Westphal: appropriation and recontextualization // International Journal of Philosophy and Theology. Volume 76, Issue 1, 2015, p. 49-68.
  11. Westphal, M. Whose community? Which interpretation?: philosophical hermeneutics for the church. – Grand Rapids: Baker Academic, 2009. – 162 p.

УДК 141.32(477+4)

Ostapchuk G., Efimenko I.
National Pedagogical Dragomanov University

EXISTENTIAL MOTIVES OF UKRAINIAN PHILOSOPHICAL CULTURE AND ITS HARMONY WITH EUROPEAN TRENDS.

The article have tried philosophical and literary analysis of the philosophy of existentialism, and displayed analogy between Ukrainian and European manifestations. The basic concepts of European existentialism philosophy particular absurdity of life and death J. P. Sartre, existential rebellion A. Camus, balancing between the tragic and the mundane F. Kafka. Much attention is paid to domestic existential tradition: willpower and choice L. Ukrainka (Ukrainian), alienation and pessimism M. Khvylovy, conflict society and the individual V. Pidmohylny. It is found existential, manifested in the specifics of artistic images, realized and revealed through dialectical processes characteristic Ukrainian and European existentialism, namely opposition spiritual and physical, rational and irrational, conscious and unconscious. Substantiates the legitimacy approach to Ukrainian existentialism as his philosophical direction, through its cultural and political accumulation.

Key words: *existentialism, "being-towards-death", crisis of identity, alienation, absurdity, existential fear, existential revolt.*